

HAMIDOVA MUHAYYOXON OBIDOVNA

**“BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA IMLOVIY
VA PUNKTUATSION SAVODXONLIK”
FANIDAN TALABALAR MUSTAQIL ISHINI
TASHKIL ETISH BO‘YICHA METODIK
TAVSIYALAR VA TOPSHIRIQLAR**

(uslubiy ko‘rsatma)

NAMANGAN-2023

HAMIDOVA MUHAYYOXON OBIDOVNA

**“BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA IMLOVIY VA
PUNKTUATSION SAVODXONLIK”
FANIDAN TALABALARNING MUSTAQIL ISHINI
TASHKIL ETISH BO‘YICHA METODIK TAVSIYALAR
(uslubiy ko‘rsatma)**

Namangan-2023

Mazkur “Boshlang‘ich ta’limda imloviy va punktuatsion savodxonlik” fanidan talabalar mustaqil ishini tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar va topshiriqlar” nomli uslubiy ko‘rsatma Namangan davlat universitetining 2023-yil 30-avgustdagi 1-sonli bayonnomasi asosida tasdiqlangan “Boshlang‘ich ta’limda imloviy va punktuatsion savodxonlik” fan dasturi asosida tuzilgan.

Muallif: filologiya fanlari nomzodi, professor
Hamidova Muhayyoxon

Taqrizchilar: p.f.n., dotsent N.Uluxujayev
PhD U.Abdurasulova

“Boshlang‘ich ta’limda imloviy va punktuatsion savodxonlik” fanidan talabalar mustaqil ishini tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar va topshiriqlar” nomli uslubiy ko‘rsatma Boshlang‘ich ta’limda ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi kafedrasida yig‘ilishining 2023-yil 28-avgustdagi 1-sonli yig‘ilishida muhokamadan o‘tgan.

“Boshlang‘ich ta’limda imloviy va punktuatsion savodxonlik” fanidan talabalar mustaqil ishini tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar va topshiriqlar” nomli uslubiy ko‘rsatma Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakultetining 2023-yil 28-avgustdagi 1-sonli kengashida muhokama etilgan va foydalanishga tavsiya qilingan.

Mazkur uslubiy ko‘rsatma Namangan davlat universiteti O‘quv-uslubiy Kengashida 2023- yil 20-sentabrda o‘tkazilgan yig‘ilishida 1-bayonnoma bilan muhokama qilingan va nashr etishga tavsiya etilgan.

M.Hamidova.

“Boshlang‘ich ta’limda imloviy va punktuatsion savodxonlik” fanidan talabalar mustaqil ishini tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar va topshiriqlar” (uslubiy ko‘rsatma).- Namangan, 2023.- 20 b.

©Namangan davlat universiteti

1. Mustaqil ta`limning umumiy tavsifi

Mamlakatimiz ta`lim tizimida o`tkazilayotgan islohotlar Oliy ta`limning o`z oldiga qo`ygan vazifalaridan biri –mutaxassisni o`z-o`zini rivojlantirishga, mustaqil bilim olish salohiyatini takomillashtirishga, innovatsion faoliyatdan keng qamrovda foydalanishga tayyorlashni taqozo etadi. Belgilangan vazifani amalga oshirish uchun faqat o`qituvchi tomonidan beriladigan bilimlar yetarli bo`lmaydi, albatta. Shuning uchun keyingi yillarda talabalarining mustaqil ishlarini tashkil etish orqali ularga mustaqil bilim olishlariga alohida e`tibor qaratilmoqda. Jumladan, 2009-yilning 14-avgustida OO`MTV 286-buyrug`i asosida “Talabalar mustaqil ta`limini tashkil etish va nazorat qilish bo`yicha yo`riqnoma” joriy etildi.

Ta`kidlash lozimki, so`nggi yillarda talabalar mustaqil ta`limni tashkil etish va o`tkazish bo`yicha respublikamiz oliy ta`lim tizimida muayyan tajriba to`plandi. Quyida ana shunday tajribalarga tayangan holda talabalar mustaqil ta`limni tashkil etish haqida fikr yuritamiz.

Xo`sh, talabaning mustaqil ta`limi deganda nimalar tushuniladi? Ta`kidlash joizki, talabaning ta`lim olta`limni zamonaviy usullarini egallashga, uning ijodiy qobiliyatlarini o`stirishga, fikrlash tarzini takomillashtirishga yo`naltirilgan. Faoliyat, talabada mustaqil fikr paydo bo`lta`limga, uning bilish faolligiga imkon beradigan har qanday mashg`ulot turi mustaqil ta`limni tashkil etadi. Tor ma`noda esa, talabaning mustaqil ta`lim uning auditoriya va undan tashqarida, o`qituvchi rahbarligi ostida yoki o`qituvchi ishtirokisiz amalga oshiriladigan mustaqil majmuini anglatadi.

O`qishning boshlang`ich bosqichlarida TMI ni tashkil etish bir qator vazifalar bilan bog`liq. Ayniqsa, birinchi kurs talabalarining ta`limning navbatdagi turi – oliy ta`lim talabalariga ko`nikta`lim qiyin kechadi. Chunki ular ta`lim olish jarayonida o`z mustaqil faoliyatlarini tashkil qilishni deyarli bilishmaydi. Ma`lumotlarni qaysi manbadan, qanday qilib topish, ularni tahlil qilish va zarurlarini ajratib olib tartibga solish, konspektlashtirish, o`z fikrini aniq va yorqin ifodalash, o`z vaqtlarini to`g`ri taqsimlash, shuningdek, aqliy va jismoniy imkoniyatlarini to`g`ri baholash ular uchun katta muammo bo`ladi. eng asosiysi,

ular mustaqil ta`lim olishga ruhan tayyor bo'lishmaydi.

Shuning uchun har bir professor-o'qituvchi dastlab talabada o'z qobiliyati va aqliy imkoniyatlariga ishonch uyg'otta`lim, ularni sabr-toqat bilan, bosqichma-bosqich mustaqil bilim olishni to'g'ri tashkil qilishga o'rgatib borta`lim lozim bo'ladi. Talabalar tomonidan mustaqil ravishda o'zlashtiriladigan bilim va ko'nikmalarning kursdan-kursga murakkablashib, kengayib borta`limni hisobga olgan holda ularning tashabbuskorligi va rolini oshirib borish zarur. Shunda mustaqil ta`limga ko'nika boshlagan talaba faqat o'qituvchi tomonidan belgilab berilgan ishlarni bajaribgina qolmay, o'zining ehtiyoji, qiziqta`lim va qobiliyatiga qarab, o'zi zarur deb hisoblagan qo'shimcha bilimlarni ham mustaqil ravishda tanlab o'zlashtirishga o'rganib boradi.

Talabalar mustaqil ta`limining shakli va hajmini belgilashda quyidagi jihatlar e`tiborga olinta`lim lozim:

- o'qish bosqichi;
- muayyan fanning o'ziga xos xususiyati va o'zlashtirishdagi qiyinchilik darajasi;
- talabaning qobiliyati hamda nazariy va amaliy tayyorgarlik darajasi (tayanch bilimi);
- fanning axborot manbalari bilan ta`minlanganlik darajasi;
- talabaning axborot manbalari bilan ishlay olish darajasi.

2. Mustaqil ta`limni tashkil etishning mazmuni va shakllari

Talabalarning mustaqil ta`limini tashkil etishda uning mazmuni va shakllarini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda quyidagi omillarga alohida e`tibor qaratish lozim: 1) auditoriya mashg'ulotlarida mustaqil ta`limning rolini oshirish; 2) talabalarni auditoriyadan tashqari mustaqil ta`limni bajarishdagi faolliklarini oshirish. Auditoriya mashg'ulotlarida bajariladigan mustaqil ta`limning rolini oshirish professor-o'qituvchilardan talabalarning yuqori darajadagi mustaqil ta`limni va tayyorgarliklarini ta`minlovchi usul va shakllarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Har bir o'qituvchi mustaqil bajarish uchun topshiriqlar banki va ularni bajarish uchun tavsiyalar tayyorlashi lozim. Albatta,

topshiriqlar bankini yaratishda ularning murakkablik darajasi inobatga olinta`lim lozim.

Talabalarning mustaqil ta`limni bajarish jarayonidagi faolliklarini oshirish qator omillarga bog`liqdir. Fikrimizcha, ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

1. Bajarilayotgan mustaqil ta`limning pirovard natijasi har bir professor-o`qituvchi mustaqil ishlar uchun topshiriqlar berishda uning yakuniy mohiyatini tushuntirib berta`lim lozim. Agar talaba o`z ta`limning natijalarini ma`ruza jarayonida metodik qo`llanmada, laboratoriya yoki amaliy mashg`ulotlarda, maqolalar tayyorlashda foydalanta`lim mumkinligini bilsa, shubhasiz, u ishni sifatli bajarishga intiladi.

2. Talabalarni ilmiy-tadqiqot muhitiga kiritish. Bu yerda o`qituvchi talabalarga adabiyotlar ustida mustaqil ishlash malakasi bitiruv malakaviy ta`lim yozish uchun zamin yaratta`limni alohida ta`kidlashi lozim.

3. Fan olimpiadalarida, ilmiy-tadqiqot ishlarida, amaliy ishlar tanlovlarida ishtirok etish.

Respublikamizda joriy etilgan uzluksiz ta`limning oliy ta`lim bosqichida talabalar mustaqil ta`limining quyidagi shakllaridan foydalanishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

1. O`rganilayotgan fanning boblariga oid berilgan mavzu bo`yicha referat, ma`ruza, ocherk tayyorlash.

2. Tanlangan fan bo`yicha illyustrativ materiallarni tayyorlash. Mavzu o`qituvchi tomonidan beriladi, uning mazmuni, shakli va ijrosi talaba tomonidan belgilanadi.

3. Hajmi, murakkabligi, mazmuni talaba tomonidan belgilanadigan ilmiy krossvordlar, diagrammalar tuzish.

4. Zamonaviy olimning maqolasiga, monografiyasiga, yozuvchining asariga taqriz yozish.

5. Mashq va masalalarni ishlash, matnni tarjima qilish yoki qayta hikoyalash, jadvallar tuzish, grafik ishlarni amalga oshirish, turli hisob-kitoblarni amalga oshirish.

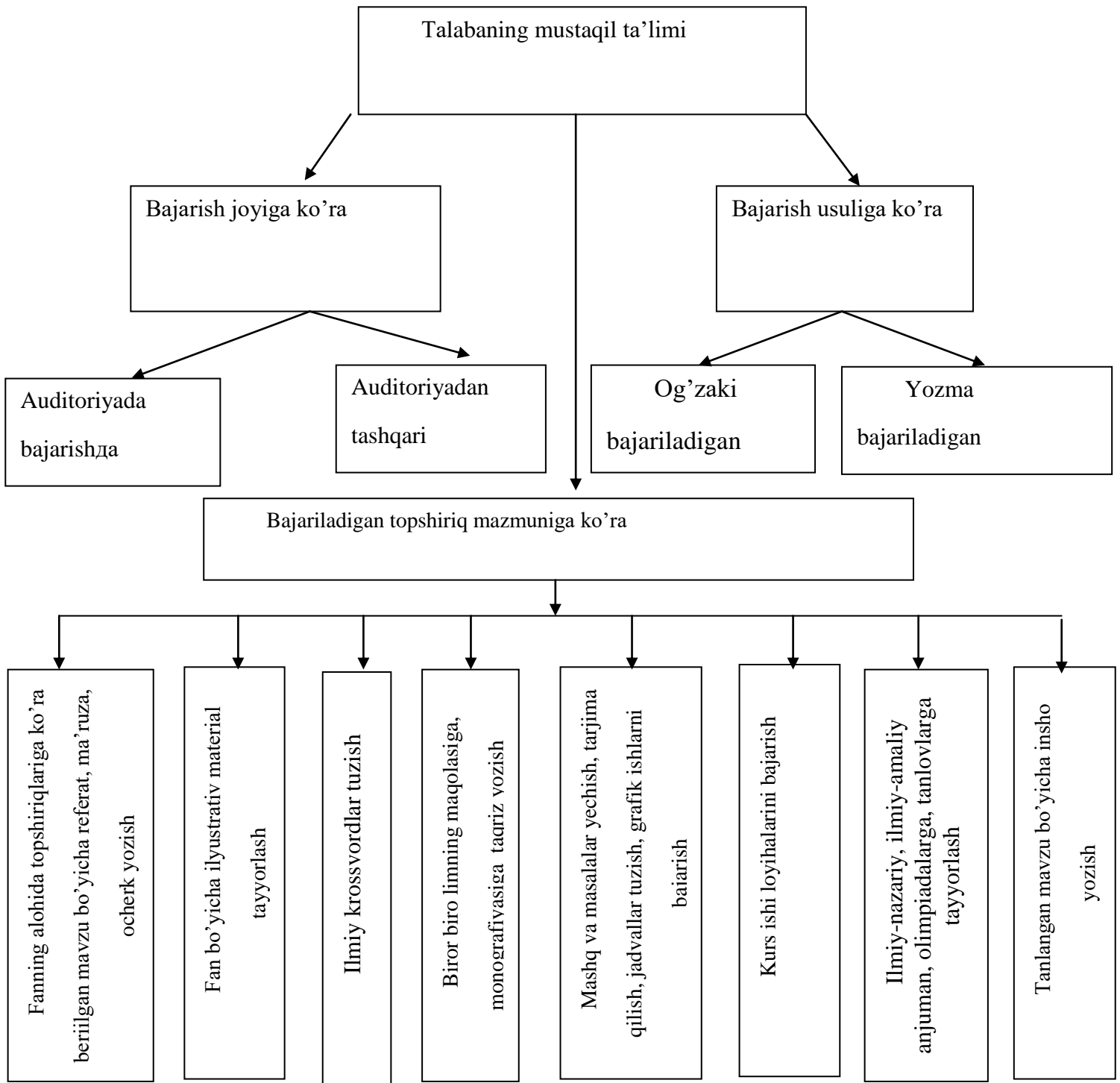
6. Talabalarni tashabbuskorlik va mustaqillikni rivojlantirishga yo'naltirilgan individual topshiriqlarni bajarish.

7. Kurs ishlari, loyihalarini bajarish.

8. Ilmiy-amaliy anjumanlar, olimpiadalar, ko'rik tanlovlarga tayyorgarlik.

9. Tanlangan mavzu bo'yicha insho yozish.

Yuqorida bayon etilgan fikrlar asosida ta'kidlash lozimki, talabalarning mustaqil ishlarini shakllarini aniqlashda quyidagi omillarni inobatga olish maqsadga muvofiqdir: 1) mustaqil ta'limning bajarilish joyi; 2) mustaqil ta'limni bajarish usuli; 3) bajariladigan topshiriq mazmuni. Ko'rsatilgan omillarga tayangan holda talabalar mustaqil ta'limning quyidagi tasnifini taqdim etamiz:

Talabalar mustaqil ta`limini baholash

TMT natijalari amaldagi "Oliy ta`lim muassalarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to`g`risidagi Nizom"ga asosan baholab boriladi.

Talabaning mustaqil ta`limi ma`ruza, amaliy mashg`ulot, seminar yoki laboratoriya ishlari bo`yicha vazifa berish jarayonida, o`qituvchi bilan dars jadvalidan tashqari paytlarda maslahat berishda, akademik qarzdorlikni bartaraf etishda topshiriqlar berish jarayonida, qoldirilgan darslar bo`yicha topshiriqlarni bajarishda, kutubxonada ijodiy ishlarni bajarish jarayonida amalga oshiriladi. Demak, talabaning mustaqil ta`limi auditoriyada ham, undan tashqarida ham bajarilgan ta`lim mumkin. Auditoriyadan tashqaridagi mustaqil ta`limlar asosiy o`rin tutadi. Har bir o`qituvchi mustaqil ta`limlar rejasini tuzishda buni e`tiborga olgan ta`lim kerak.

OTM 1 kredit uchun 30 soatlik o`qish yuklamasi belgilangan bo`lsa, undan 12 soati ($30 \cdot 0,40\% = 12$) auditoriya soatlari, 18 soati ($30 \cdot 0,60\% = 18$) esa talabaning mustaqil o`qish soatlariga to`g`ri keladi.

Ushbu taqsimot asosida 4 kreditlik fan o`qish yuklamasini aniqlaydigan bo`lsak, talaba ushbu fan bo`yicha belgilangan kreditlarni qo`lga kiritish uchun semestr davomida 120 soat ($(30 \cdot 4) \cdot (0,40\% = 120)$) auditoriya darslarini, 120 soat ($(30 \cdot 4) \cdot 0,30\% = 120$) uyda va kutubxonada mustaqil o`qish yuklamasini bajarish ta`lim kerak bo`ladi.

Mustaqil ta`lim shakllari va resurslari:

O`qituvchi rahbarligida olib boriladigan mustaqil ta`lim shakllari:

1. Fan to`garaklarida, olimpiadalarda, ilmiy anjumnlarda va tanlovlarda qatnashish.
2. Hisob-grafik ta`lim, kurs ta`lim (loyihasi)ni bajarish.
3. Malakaviy bitiruv ta`lim, magistrlik dissertatsiyasini bajarish.
4. Malakaviy, ilmiy-pedagogik, ilmiy-tadqiqot amaliyoti, stajirovka o`tash.
5. Doktorant, tayanch doktorant, mustaqil izlanuvchilarning ilmiy tadqiqotlari.

Talabaning mustaqil ta`limi uchun o`qituvchi tomonidan taqdim etiladigan ishlar:

1. O`quv adabiyotlari va internet saytlari.
2. Glossariylar va ma`lumotnomalar.
3. Keyslar va topshiriqlar to`plami.
4. Video materiallar.
5. Amaliy dasturlar.
6. Platforma, forum va chatlar.
7. Sillabus, dastur, reja va jadvallar.

Kredit bu baho emas.

5 kreditlik fanni 3 bahoga o`zlashtirgan talaba 5 kreditni qo`lga kiritadi. 5 kreditlik fanni 3 bahoga o`zlashtirgan bo`ladi.

1 kredit = 30 soat = 12 soat (auditoriya yuklamasi) + 18 soat (mustaqil ta`lim).

Talabalar bilimni baholash va mutsamil ta`limni tashkil etishda quyidagilar ustuvor vazifa bo`lta`lim lozim

Talabalardan olingan nazorat ishlarini tekshirib, talabalar tomonidan bildirilgan har-bir fikrga professor-o`qituvchilar tomonidan kengaytirilgan izohlar yozishlta`lim shart!

Oraliq hamda yakuniy nazorat savollarining 60% i mustaqil ta`lim mavzularidan bo`lta`lim shart!

Talabaning o`zi bajarta`lim lozim bo`lgan mustaqil ta`limni ham manbaasi fan o`qituvchisi tomonidan aniq ko`rsatib berilta`lim shart!

Talabalardan olinadigan nazorat turlarida savollarning manbasi ham aniq ko`rsatilgan bo`lishi shart. Aks holda, talaba savol yoki berilgan topshiriq yuzasidan e`tiroz bildirgan taqdirda u xaq bo`lib chiqadi!

Auditoriyada bajariladigan mustaqil ta`limlar asosan amaliy mashg`ulotlar jarayonida amalga oshiriladi. Amaliy mashg`ulotlarning teng yarmini, ya`ni juftlikning 50% vaqtini masala va topshiriqlarni bajarishga ajratishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Bunday mashg`ulot quyidagicha tashkil etilta`lim mumkin:

1. O`qituvchining kirish so`zi (mashg`ulotning maqsadi, asosiy masalalar).
2. Tezkor so`rov.
3. 1-2 masala yoki mashqni doskada bajarish.
4. Masala va topshiriqlarni mustaqil bajarish.
5. Topshiriqlarni bajarishdagi xato va kamchiliklar ustida ishlash.

3. Talabalar mustaqil ta`limining metodik ta`minoti va nazorati

Talabalar mustaqil ta`limining samaradorligi uning metodik ta`minoti bilan bog`liqdir. Ma`ruzalar matnlari, darsliklar, o`quv va metodik adabiyotlar, topshiriqlar va vazifalar banki, fan bo`yicha axborot resurslari mustaqil ishning metodik ta`minotini tashkil etadi.

Hozirgi kunda talabalar mustaqil ta`limni nazorat qilishning quyidagi turlari mavjud:

- kirish nazorati. Bunda talabaning fan o`rganishdan oldingi shu fan bo`yicha bilim va malakalari nazorat qilinadi;
- joriy nazorat, ya`ni ma`ruza, amaliy yoki laboratoriya mashg`ulotlarida materialning o`zlashtirishni muntazam nazorat qilinadi;
- oraliq nazorat.
- yakuniy nazorat.

Talabalar mustaqil ta`limining natijalari harakatdagi «Talabalar bilim, ko`nikma va malakalarini baholashning reyting tizimi» to`g`risidagi Nizom talablari asosida baholanadi. Tajriba ko`rsatmoqdaki, ayrim professor o`qituvchilarda bu borada anglashilmovchiliklar mavjud. SHuning uchun «Nizom» talablarini quyidagi tartibda bajarishni tavsiya etamiz. Quyida ona tili va bolalar adabiyoti fani bo`yicha ayrim mustaqil ish turlarini bajarish bo`yicha topshiriq va tavsiyalar keltiriladi.

Mavzuni mustaqil o'zlashtirish

Fanning xususiyati, talabalarning bilim darajasi va qobiliyatiga qarab ishchi o'quv dasturiga kiritilgan alohida mavzular talabalarga mustaqil ravishda o'zlashtirish uchun topshiriladi. Bunda mavzuning asosiy mazmunini ifodalash va ochib berishga xizmat qiladigan tayanch iboralar, mavzuni tizimli bayon qilishga xizmat qiladigan savollarga e'tibor qaratish, asosiy adabiyotlar va axborot manbalarini ko'rsatish lozim.

Topshiriqni bajarish jarayonida talabalar mustaqil ravishda o'quv adabiyotlardan foydalanib ushbu mavzuni konspektlashtiradilar, tayanch iboralarning mohiyatini anglagan holda mavzuga taalluqli savollarga javob tayyorlaydilar. Zarur hollarda (o'zlashtirish qiyin bo'lsa, savollar paydo bo'lsa, adabiyotlar etishmasa, mavzuni tizimli bayon eta olmasa va h.q.) o'qituvchilardan maslahatlar oladilar.

Mustaqil o'zlashtirilgan mavzu bo'yicha tayyorlangan matn kafedrada himoya qilinadi.

Referat tayyorlash

Talabaga qiyinchilik darajasi uning shaxsiy imkoniyatlari, qobiliyati va bilim darajasiga muvofiq bo'lgan biror mavzu bo'yicha referat tayyorlash topshiriladi. Bunda talaba asosiy adabiyotlardan tashqari qo'shimcha adabiyotlardan (monografiyalar, ilmiy, uslubiy maqolalar, Internetdan olingan ma'lumotlar, elektron kutubxona materiallari va h.k.) foydalanib materiallar yig'adi, tahlil qiladi, tizimga soladi va mavzu bo'yicha imkon darajasida to'liq, keng ma'lumot berishga harakat qiladi. Zarur hollarda o'qituvchidan maslahat va ko'rsatmalar oladi.

Yakunlangan referat kafedrada ekspertlar ishtirokida himoya qilinadi.

Ko'rgazmali vositalar tayyorlash

Talabaga muayyan mavzuni bayon qilish va yaxshiroq o'zlashtirish uchun yordam beradigan ko'rgazmali materiallar(jadvallar, chizmalar, rasmlar, xaritalar, maketlar, modellar, grafiklar, namunalar, musiqiy asar, kichik badiiy asar va h.k.) tayyorlash topshiriladi. Mavzu o'qituvchi tomonidan aniqlanib, talabaga ma'lum ko'rsatmalar, yo'l-yo'riqlar beriladi. Ko'rgazmali vositalarning miqdori, shakli va mazmuni talaba tomonidan mustaqil tanlanadi. Bunday vazifani bir mavzu bo'yicha bir necha talabaga topshirish ham mumkin.

Talaba ko'rgazmali materiallardan foydalanish bo'yicha yozma ravishda tavsiyalar tayyorlaydi va kafedrada himoya qiladi.

Mavzu bo'yicha testlar, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash

Talabaga muayyan mavzu bo'yicha testlar, qiyinchilik darajasi har xil bulgan masalalar va topshiriqlar, munozaraga asos bo'ladigan savollar tuzish topshiriladi.

Bunda o'qituvchi tomonidan talabaga testga qo'yiladigan talablar va uni tuzish qonun-qoidalari, qanday maqsad ko'zda tutilayotganligi, muammoli savollar tuzishda mavzuning munozarali momentlarini qanday ajratish lozimligi, topshiriqlarni tuzish usullari bo'yicha yo'l-yo'riq beriladi. Konsultatsiya paytlarida bajarilgan ishlarning qo'yilgan vazifa va talablarga javob berish darajasi nazorat

qilinadi (qayta ishlab kelish, aniqlashtirish yoki to'ldirish taklif etilgan mumkin).

Test, savol va topshiriqlar majmuasi kafedrada ekspertlar ishtirokida himoya qilinadi.

Ilmiy maqola, tezislar va ma'ruzalar tayyorlash

Talabaga biron bir mavzu bo'yicha (mavzuni talabani o'zi tanlashi ham mumkin) ilmiy (referat) xarakterda maqola, tezis yoki ma'ruza tayyorlash topshirilgan mumkin. Bunda talaba o'quv adabiyotlari, ilmiy-tadqiqot ishlari, dissertatsiyalar, maqola va monografiyalar hamda boshqa axborot manbalaridan mavzuga tegishli materiallar to'playdi, taxlil qiladi, zarurlarini ajratib olib, tartibga soladi, shaxsiy tajribasi va bilimi, ilmiy natijalariga asoslangan holda qo'shimchalar, izohlar kiritadi, o'z nuqtai-nazarini bayon etadi va asoslaydi. Bunda talaba o'qituvchi bilan hamkorlikda ishlaydi.

Tayyorlangan maqola, tezis yoki ma'ruza kafedrada himoya qilinadi.

Amaliy mazmundagi nostandart masalalarni yechish va ijodiy ishlash

Bir mavzu yoki bo'lim bo'yicha nostandart, alohida yondashish talab qilinadigan, nazariy ahamiyatga ega bo'lgan amaliy topshiriqlar, ijodiy yondashish talab qilinadigan ilmiy-ijodiy vazifalar, modellar, maketlar, namunalar yaratish vazifasi topshirilgan mumkin. Amaliy topshiriqlar masalani hal qilishning optimal variantlarini izlashga va topishga qaratilgan bo'lgan kerak.

Talabani qiziqish va qobiliyatiga qarab, unga ilmiy xarakterdagi topshiriqlar berish, o'qituvchi bilan hamkorlikda ilmiy maqolalar tayyorlash va chop ettirish mumkin.

Mustaqil ta'limmi yoki mustaqil ish?

Ta'kidlash lozimki, aksariyat professor-o'qituvchilar o'zaro muloqot jarayonida terminologik noaniqlik yo'l qo'yadilar, ko'pincha mustaqil ta'lim tushunchasi o'rniga mustaqil ish iborasini ishlatadilar. SHuning uchun tavsiyalarimiz yakunida ushbu masalaga aniqlik kiritishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Fikrimizcha, mustaqil ta'lim keng qamrovli tushuncha bo'lib, u ta'lim olish turlaridan birini tashkil etadi. Qolaversa, O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuniga muvofiq, ta'lim-inson, jamiyat, davlat manfaatlari yo'lidagi aniq maqsadga yo'naltirilgan ta'lim va tarbiya jarayoni. Bundan tashqari «ta'lim» termini o'zida ta'limga bo'lgan ehtiyojni qondirish maqsadida amalga oshiriladigan aniq maqsadga yo'naltirilgan va muntazam faoliyatning barcha turlari ma'nosini o'zida ifoda etadi. Xullas, ta'lim, avvalo, o'quvchilarda bilimlar, uquvlar va malakalar tizimlari shakllantirilgan ifodalanadigan ta'lim jarayonining nisbiy natijasidir.

Demak, mustaqil ta'lim iborasini qo'llash ushbu faoliyat turining mohiyatini to'liq ifodalaydi.

Masalan: "Ona tili fani va uning bo'limlari" mavzusini talabalarga konspekt qilib kelish topshirilganida ular quyidagicha ish olib borishlari mumkin:

Mavzu: Ona tili va uning bo'limlari.

Reja:

1. Tilshunoslik haqida umumiy ma`lumot.
2. Xususiy tilshunoslik fani bo`limlari.
3. Eski turkiy tilshunoslik.
4. Eski o`zbek tilshunosligi.
5. Zamonaviy o`zbek tilshunosligi.

Til so`zlash, fikrni ifodalash vositasi sifatida ham o`ziga xos sibir olam. Uning xususiyatini o`rganuvchi va o`rgatuvchi fan tilshunoslik (lingvistika) deyiladi. Tilshunoslik fani bir necha tarkibiy qismlarni, ya`ni bo`limdan iborat.

Tilshunoslik fani umuman insoniyatga xos tilni yoki ma`lum bir xalq tilini o`rgatish nuqtai nazaridan umumiy va xususiy turga bo`linadi.

Umumiy tilshunoslik tilning paydo bo`lta`lim, qarindoshlik aloqasi va umumiy nazariy masalasini o`rganadi.

Xususiy tilshunoslik esa muayyan bir til xususiyatini tekshiradi. Jumladan, o`zbek tilshunosligi xususiy tilshunoslik bo`lib, o`zbek tilining tovush tizimi, leksikasi, grammatik qurilta`lim, shevasi, imlo va talaffuz qoidasi, uslubini o`rganadi.

O`zbek tilshunoslik fani quyidagi bo`limlarni qamrab oladi:

1. Fonetika. 2. Orfoepiya. 3. Grafika (yozuv). 4. Orfografiya (imlo). 5. Leksikologiya. 6. Frazeologiya. 7. Leksikografiya (Lug`atshunoslik). 8. Morfemika (so`z tarkibi). 9. So`z yasalta`lim. 10. Morfologiya. 11. Sintaksis. 12. Punktatsiya (tinish belgilari). 13. Uslubiyat. 14. Dialektologiya (shevashunoslik). 15. Etimologiya (so`zlarning kelib chiqta`lim). 16. Til tarixi. 17. Sotsiolingvistika.

O`zbek tilshunosligi fani Mahmud Qoshg`ariyning “Devoni lug`atit turk” asari bilan boshlanadi. Asar XI asrda yaratilgan bo`lib, 1914-yilda Turkiyaning Diyorbakir shahrida topilgan. Mazkur asar uch tom hamda kirish va lug`at qismlardan iborat.

Muallif asarning kirish qismida “Devon”ning yaratilish sababi, o`z ish uslubi, asarning tuzilta`lim, turkcha so`zning tuzilta`limda qo`llanadigan harf, kitobda aytilgan va aytilmagan narsa, turkiy tabaqa va qabilalarning bayoni, turkiy tilning xususiyati, til va lahjadagi farq haqida fikr yuritadi.

Asarning lug`at qismida 7500 so`z sakkiz bo`limda izohlanadi. Asarda so`zlar ism, fe`l, yordamchi so`z turkumiga ajratilgan.

Eski turkiy tilshunoslik taraqqiyotida yana Mahmud az-Zamahshariyning “Muqaddimatul-adab” asari, tilshunos Jamoliddin Muhammad Abdulloh Turkiyning ham o`ziga xos o`rni bor.

Eski o`zbek tilshunosligining shakllanta`lim va taraqqiyotida Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Atoyi binni Muhibiy, Mirzo Mahdixon, Isoqxon Ibrat kabilarning lingvistik qarashi va asari muhim ahamiyatga ega.

O`zbek tilshunosligi tom ma`nodagi fan sifatida XX asrning 20-30-yillarida shakllana boshladi va asrning oxiriga kelib o`zining yuqori cho`qqilaridan biriga erishdi.

XX asr o`zbek tilshunosligining shakllanta`limda Abdurauf Fitrat, G`ozi Olim Yunusov, Ulug` Tursunov, Y.D.Polivanov, Qayum Ramazon, Faxri Kamolov va Ayyub G`ulomovlarning xizmati behad katta.

Yoki ona tili fanidan “Leksikologiya” bo’limi bo’yicha “Omonim so’zlar” mavzusida referat tayyorlash talabaga topshiriq qilib berilsa, u quyidagilarga qat’iy amal qilgan holda ishni olib bora`lim kerak bo’ladi:

1. Mavzuga oid adabiyotlar bilan ishlash darajasi:

1) Viloyat va universitet kutubxonasiga a`zoliqi;

2) Talabaning kartotekadan foydalana olish darajasi;

3) Adabiyotlar bilan ishlash holati.

Demak, talaba yuqoridagi mavzuga oid adabiyotlarni topta`lim uchun dastlab kutubxonaga a`zo bo’lta`lim, u yerdagi kartotekalarda foydalana bilta`lim, shu kartotekalar yordamida kerakli adabiyotni topta`lim, ular bilan batafsil tanta`lim chiqta`lim, shu asosda reja tuzib, ma`lum tartibda referatni yoza olishi kerak bo’ladi.

Albatta, bu o’rinda u internet materiallaridan ham foydalanta`lim kerak. Chunki bugungi kun talabaga ko’ra har bir talab internetdan to’la foydalanishni bilta`lim kerak. Bu esa mavzuni to’laroq yoritib berta`limga zamin yaratadi. Shuningdek, internetda olingan manba mavzuga mos kelta`lim kerak hamda boshqa tilda berilgan bo’lsa (masalan: rus tilida) berilgan bo’lsa uni tarjima qilish imkoniyatiga ega bo’lta`lim kerak. Bu ham o’z navbatida talabani rus va boshqa tillarni ham o’rganishga undaydi.

Talaba mavzuni reja asosida yoritib bergach, o’z navbatida ishni olib borish jarayonida foydalangan adabiyotlar ro’yxatini alfavit tartibida bera bilta`lim kerak.

Masalan talaba mavzu bo’yicha referatni tayyorlab bo’lgach, quyidagicha adabiyotlar ro’yxatini berta`lim mumkin:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбек орфографиясининг асосий қоидалари. – Тошкент: Фан, 1956.

2. Ўзбек тилининг имло луғати. – Тошкент: Фан, 1976.

3. О’zbek tilining asosiy imlo qoidalari // Nashrga tayyorlovchi: Rahmatullayev Sh. –Toshkent: O’qituvchi, 1995.

4. Rahmatullayev Sh. O’zbek tilining yangi alifbosi va imlosi. – Toshkent: Universitet, 2002.

5. Jamolxonov H., Sapayev Q. Imlo muammolari. O’quv qo’llanma. – Toshkent, 2008.

Qo’shimcha adabiyotlar:

6. Ahmedova N. O’zbek orfografiyasi va punktuatsiyasi asoslari. – Toshkent, 2016.

7. Назаров К., Эгамбердиев Б. Ўзбек тили ишора - имло қоидалари. – Тошкент: Ўқитувчи. 1996.

8. Назаров К. Тиниш белгилари ва ёзма нутқ. – Т.: Фан, 1974.

9. О’zbek tilining asosiy imlo qoidalari // Nashrga tayyorlovchi: Rahmatullayev Sh. –Toshkent: O’qituvchi, 1995.

10. О’zbek tilining imlo lug’ati.// Tuzuvchilar: Rahmatullayev Sh., Hojiyev A. – Toshkent: O’qituvchi, 1995.

11. O‘zbek tilining kirill va lotin alifbolaridagi imlo lug‘ati. – Toshkent: Sharq,2013.

12. O‘zbek punktuatsiyasining asosiy qoidalari. – Toshkent,2015.

Internet saytlari:

13. <http://www.imlo.uz>

14. <http://www.ziyouz.com>

www.ziyouz.com – O‘zbekiston Respublikasi ta’lim portali.

Adabiyotlar ro‘yxatini shu tartibda davom ettirish mumkin. Bu o‘rinda biz adabiyotlar ro‘yxatiga alohida e’tibor berta’limmizdan maqsad, ko‘p talabalar o‘zlari yozganreferatga ko‘pi bilan 3 ta adabiyotni ilova qilishadi xolos. Vaholanki, bir mavzu uchun bir nechta adabiyotdan foydalanililadi.

Shuningdek, talabalar quyidagi tarzda boshqotirma yoki boshqa yo’sindagi ko‘rgazmali materiallarni tayyorlab kafedrada himoya qilishlari mumkin:

MAVZU: UNDALMA

1. So‘zlovchining his-hayajonini, buyruq-istagini bildiruvchi so‘zlar nima deb ataladi?

2. Undov so‘zlardan biri.

3. Undov so‘zlarning xususiyatlaridan biri.

4. Undovlar anglatgan ma’nolariga ko‘ra necha turga bo‘linadi?

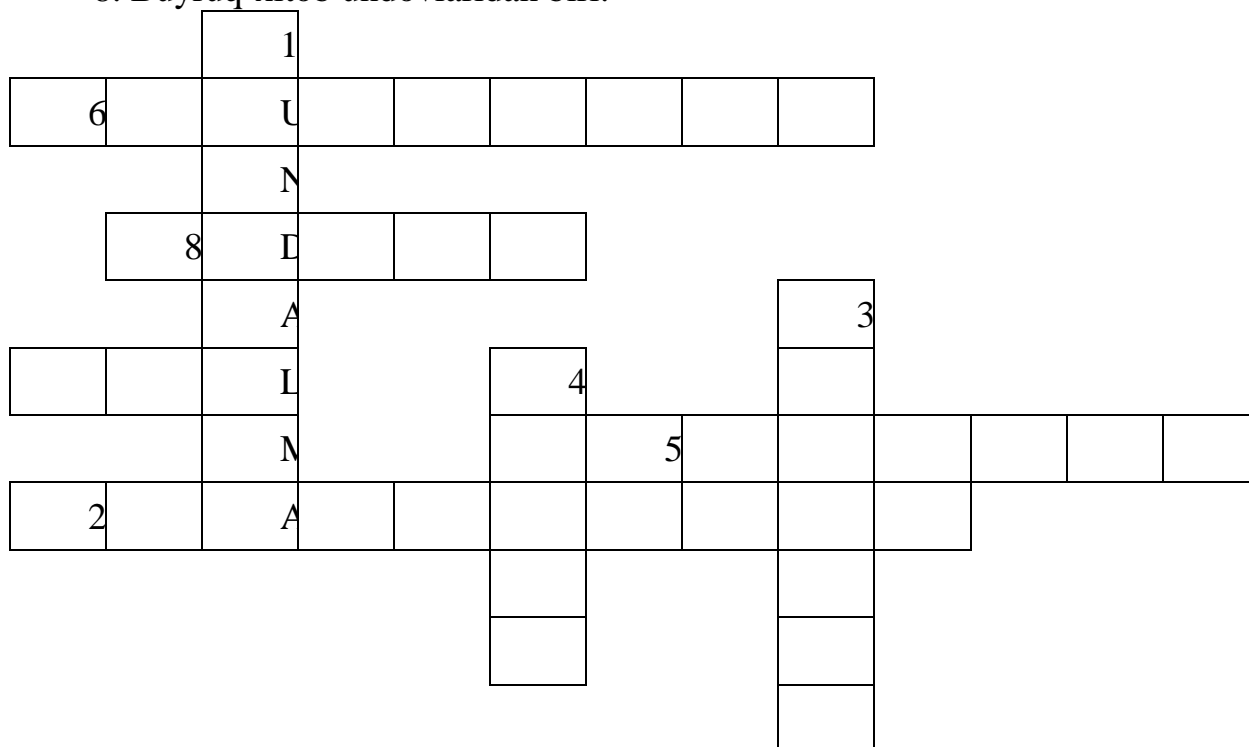
5. Obbo, endi bir kami sizmidingiz?

Ushbu gapda undalma qanday ma’noda kelyapti?

6. Undov so‘zlarni ishlatilish maqsadlaridan biri.

7. Undov so‘zlardan qaysi so‘z turkumi yasalta’lim mumkin?

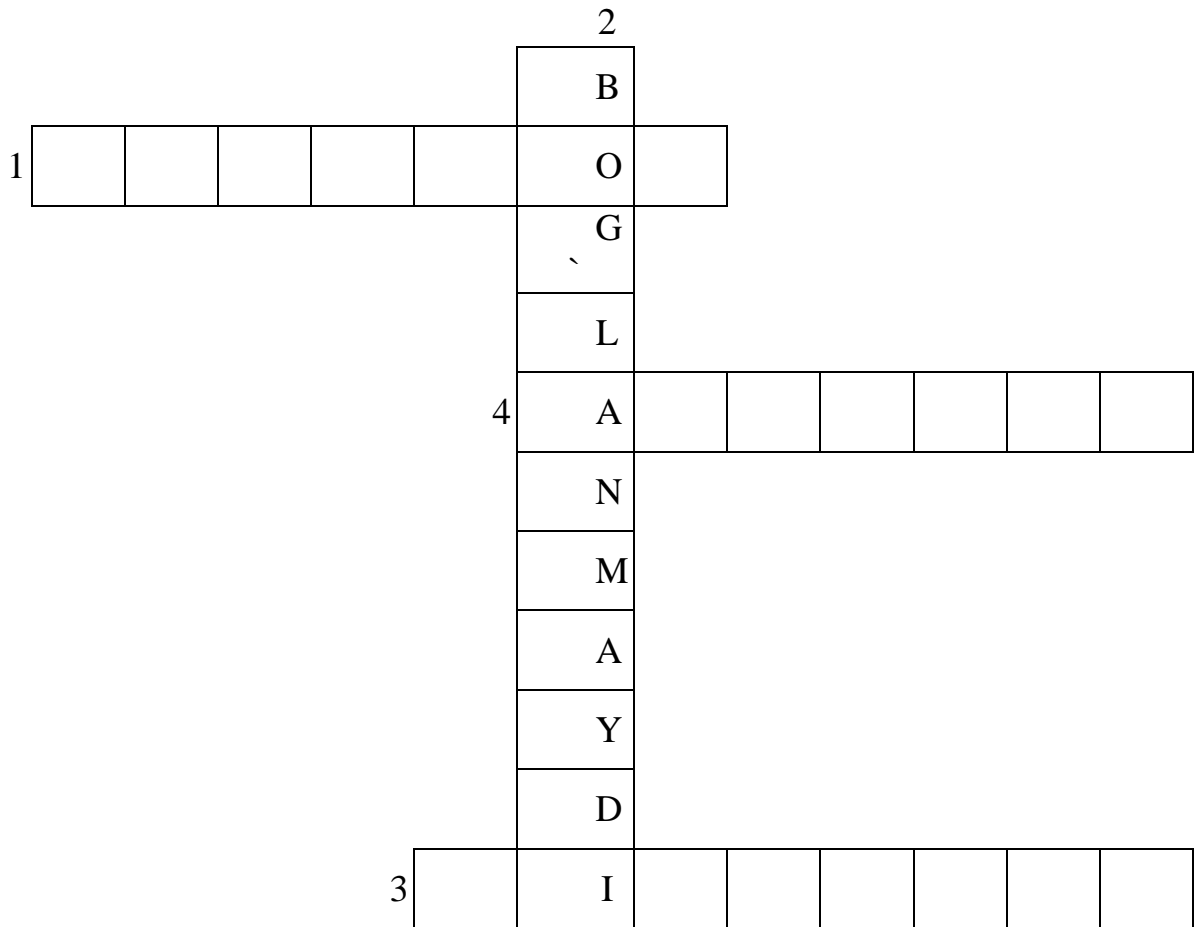
8. Buyruq-xitob undovlaridan biri.

MAVZU: Bo'laklarga ajralmaydigan gaplar.

1. Ehtimol, sening gaplaring to'g'ridir gapida qaysi so'z vergul bilan ajratiladi?
2. Kirish so'z gap bo'laklari bilan grammatik jihatdan bog'lanadimi?
3. So'zlovchi bayon qilayotgan fikrga turlicha munosabatni ifodalash uchun qanday birikmalardan foydalaniladi?
4. Afsuski, xali o'zlashtirilmagan erlar ko'p. Bu gapdagi kirish so'zni aniqlang.

“Ona tili” fani bo'yicha quyidagi tarzda munozarali savollarni ham tayyorlash mumkin:

1. Tilshunoslik qanday fan?
2. Lingvistiika haqida nimalarni bilasiz?
3. Umumiy tilshunosik nimani o'rganadi?
4. Xususiy tilshunoslik qanday bo'limlarga ega?
5. Zamonaviy o'zbek tilshunosligi va uning vakillar kimlar?

Talabalar mustaqil ishni tashkil etish va o'tkazishda yuqoridagilardan kelib chiqib olib borilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu orqali talabalarni mustaqil ishga

ham jiddiy munosabatda yondashishlari ta`minlanadi.

**5111700-Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi, 4-bosqich talabalari uchun uchun
"Ona tili" fanidan 8-semestr uchun**

MUSTAQIL TA'LIM TOPSHIRIQLARI:

Mustaqil ta'lim topshiriqlari mazkur kurs mazmunini to'liq qamrab olish maqsadida tayyorlangan bo'lib, nazariy egallangan bilimlarni kengaytirish, talabalarning mustaqil o'qish faoliyatini yo'lga qo'yishga asoslangan.

Mustaqil topshiriqlari talabaning o'quv yuklamasining tarkibiy qismiga kirib, unda talaba tomonidan minimal 5 kredit (150 soat hajmda) to'planishi lozim. Mazkur kursdagi modullar yuzasidan topshiriqlar amaliy xarakterda bo'lib talaba tomonidan mustaqil o'zlashtirilishi va topshirilishi shart.

Talaba semestr yakuniga qadar 4 kredit to'plashi zarur va buning uchun 10 balldan beriladi.

MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARINI TAQSIMLANISHI

№	Mustaqil ishlarning mavzulari	s oati	shakli
1	Yozma nutqda uchraydigan xatolarning tasnifi va ularni tuzatish.	4	Mavzu bo'yicha testlar tayyorlash
2	Yozma nutqning kommunikativ sifatlariga mos holda axborot-ma'lumot mazmunidagi matn tuzish.	4	Taqdimot tayyorlash
3	Ma'lumot-axborot hujjatlari, xizmat ma'lumotnomalariga namunalar yozish	4	Taqdimot tayyorlash
4	Yozma nutqda uchraydigan (faktik, leksik, grammatik, uslubiy) xatolarni tuzatish ustida ishlash.	4	Mavzu bo'yicha testlar tayyorlash
5	Lotin alifbosiga asoslangan yozuvning grafik tavsifi.	4	Ilmiy maqola tayyorlash
6	Krill va lotin alifbosiga asoslangan imlo qoidalari qiyosiy tahlili	4	Mavzu bo'yicha munozarali savollar tayyorlash
7	Yozma nutq va orfografiya tamoyillari.	4	Taqdimot tayyorlash
8	Yozma nutq va imlo qoidalari.	4	Mavzu bo'yicha munozarali topshiriqlar tayyorlash
9	Asos va qo'shimchalar imlosi	4	Ilmiy maqola tayyorlash

10	Qo‘shib va ajratib yozish imlosi	4	Taqdimot tayyorlash
11	Chiziqcha bilan yozish imlosi	4	Mavzu bo‘yicha testlar tayyorlash
12	Bosh harflar imlosi	4	Ilmiy maqola tayyorlash
13	Ko‘chirish qoidasi	4	Taqdimot tayyorlash
14	Yozma nutqda uchraydigan xatolarni tuzatish mexanizmlari	4	Mavzu bo‘yicha testlar tayyorlash
15	Qisqartma so‘zlar imlosi.	4	Mavzu bo‘yicha munozarali savollar tayyorlash
16	Imlo lug‘atlari ustida ishlash	2	Ilmiy maqola tayyorlash
17	Punktuatsiya va uning tamoyillari. Tinish belgilari tasnifi	2	Mavzu bo‘yicha munozarali savollar tayyorlash
18	Imlo qoidalari	2	Ilmiy maqola tayyorlash
19	Nutqta, ko‘p nuqta, ikki nuqta ustida mashq	2	Taqdimot tayyorlash
20	Imlo qoidalari	2	Tezis tayyorlash
	JAMI	70	

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta`lim to‘g‘risida” gi Qonuni // Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 1997.

2. “Talabalar bilim, ko‘nikma va malakalarini nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to‘g‘risida”gi Nizom.- Toshkent, 2009.

3. Saidov M.X. va boshqalar. Oliy ta`lim. Lug‘at- ma`lumotnoma. Akademik A.G‘ulomov umumiy tahriri ostida.- Toshkent: Moliya, 2003.

4. Talabalar mustaqil ta`limni tashkil etish va nazorat qilish bo‘yicha yo‘riqnoma.- Toshkent, 2009.